

“ХОДИМГА МЕҲНАТ ВАЗИФАЛАРИНИ БАЖАРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲОЛДА ЖАРОҲАТЛАНИШИ ТУФАЙЛИ ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ ТЎЛАШ ТАРТИБИ”

Тўйчиев Ёркинжон Абдурашидович

*Ўзбекистон Республикаси Судьялар Олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий
мактаби тингловчиси +998912027502 e-mail: tuychiyevyorqinjon89@gmail.com*

Аннотация: *Мақолада ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш тартиби хусусида сўз боради. Ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш бўйича муносабатлар аввало Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси, қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Мақоланинг мақсади сифатида ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш тартиби фаолиятини ҳуқуқий тартибга қай даражада тартибга солинганлиги ва бу соҳадаги муаммоларини тадқиқ этишдан иборат бўлган. Хулосада ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш тартиби фаолиятини ривожлантиришида биринчи навбатда ушбу соҳани тартибга солиш юзасидан ҳорижий тажрибани ўрганиш зарурлиги ҳақида хулосалар қилинган.*

Калит сўзлар: *Меҳнат кодекси, ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сонли қарори билан тасдиқланган «Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш қоидалари», меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликлари.*

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ ҳар ким муносиб меҳнат қилиш, касб ва фаолият турини эркин танлаш, хавфсизлик ва гигиена талабларига жавоб берадиган қулай меҳнат шароитларида ишлаш, меҳнати учун ҳеч қандай камситишларсиз ҳамда меҳнатга ҳақ тўлашнинг белгиланган энг кам миқдоридан кам бўлмаган тарзда адолатли ҳақ олиш, шунингдек ишсизликдан қонунда белгиланган тартибда ҳимояланиш ҳуқуқига эга. Шу билан бирга, ҳар ким қариганда, меҳнат қобилятини йўқотганда, ишсизликда, шунингдек боқувчисини йўқотганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот ҳуқуқига эга белгилаб қўйилган.

Ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши

туфайли етказилган зарарни тўлаш бўйича муносабатлар аввало Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси, қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Бу турдаги ижтимоий муносабатларни тартибга солиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сонли қарори билан тасдиқланган «Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш қоидалари»да белгилаб қўйилган. Мазкур Қоидаларнинг амал қилиши, мулкчилик ва хўжалик юритиш шаклидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ёлланма меҳнатдан фойдаланаётган юридик шахсларга, юридик шахс бўлмасдан фаолият юритаётган деҳқон хўжаликларига шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудудида меҳнат шартномаси бўйича ишлаган ёки ишлаётган ҳамда меҳнат жароҳати олган ходимларга нисбатан жорий этилади.

Иш берувчи иш берувчининг ҳудудида ва унинг ташқарисида, шунингдек иш берувчи берган транспортда ишга келиш ёки ишдан кетиш вақтида ходимнинг соғлигига меҳнат жароҳати билан етказилган зарар учун моддий жавобгар бўлади. Иш берувчи томонидан ижтимоий-иқтисодий, ташкилий-техник, санитария-гигиена ва даволаш-профилактика чоралари ҳамда соғлом ва хавфсиз меҳнат шароитлари яратиш тадбирлари таъминланмаганлиги туфайли олинган меҳнат жароҳати унинг айби билан содир этилган деб ҳисобланади ва бу ҳолат далолатнома билан расмийлаштирилади. Бахтсиз ҳодисани махсус текшириш далолатномаси, бахтсиз ҳодиса ва ишлаб чиқаришда соғлиққа етказилган бошқа хил шикастлар тўғрисида далолатнома, суд қарори, меҳнатни муҳофаза қилиш ва меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини, соғлиққа етказилган зарар сабабларини назорат қилишни амалга оширувчи давлат меҳнат техника инспектори ёхуд бошқа мансабдор шахсларнинг хулосаси, касб касаллиги тўғрисида тиббий хулоса, айбдор шахсларга маъмурий ёки интизомий жазо бериш тўғрисидаги қарор, касаба уюшмаси қўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа ваколатли органи қарори меҳнат жароҳати учун иш берувчининг айбдорлигини ёки жавобгарлигини исботловчи далил бўлиши мумкин.

Ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш бўйича келишмовчиликлар пайдо бўлганда ёки иш берувчи зарарни тўлашни рад этганда, ушбу масала қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда суд томонидан ҳал қилинади. Жабрланувчининг қўпол эҳтиётсизлиги зарарнинг келиб чиқишига ёки унинг кўпайишига сабаб бўлган тақдирда, зарарнинг тўлов миқдори суммаси жабрланувчининг айбига қараб камайиши мумкин, лекин камайиш эллик фоиздан кўп бўлмаслиги лозим. Жабрланувчининг айбдорлиги даражаси корхона, муассаса, ташкилот касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа ваколатли органи қарори билан, мазкур масала бўйича келишмовчилик пайдо бўлганда суд томонидан белгиланади.

Жабрланувчининг меҳнат жароҳати туфайли меҳнатга лаёқатсизлик даражаси Тиббий-меҳнат экспертиза комиссияси томонидан белгиланади. Касб бўйича меҳнатга

лаёқатсизлик даражасини белгилаш билан бир вақтда, Тиббий-меҳнат экспертиза комиссияси асослари мавжуд бўлганда, ногиронликнинг тегишли гуруҳи белгиланади ҳамда жабрланувчининг қўшимча ёрдам турларига бўлган муҳтожлиги аниқланади. Белгиланган энг кам ойлик иш ҳақи миқдори оширилганда соғлиқнинг шикастланиши билан боғлиқ зарар суммаси энг кам ойлик иш ҳақи миқдорининг оширилган суммасига мутаносиб равишда кўпайтирилади. Меҳнат жароҳати олгандан кейин меҳнат муносабатларини тўхтатиш зарарни тўлашдан озод қилмайди. Жабрланувчига етказилган зарарни тўлашда бюджет ташкилотлари ва муассасалари учун қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат бюджети маблағлари ҳисобидан, бошқа иш берувчилар учун ўз маблағлари ҳисобидан амалда оширилади. Зарарни тўлаш тўғрисидаги ариза иш берувчига берилади. Иш берувчи аризани олинган кундан бошлаб 10 кун муддатда кўриб чиқиши ва тегишли қарор қабул қилиши шарт. Қарор иш берувчининг буйруғи билан расмийлаштирилади. Буйруқ асосланган бўлиши зарур, унда зарар тўловини оладиган шахс ва тўловнинг миқдори ва тўлаш муддатлари кўрсатилади. Иш берувчининг зарарни тўлаш ёки асосланган рад этиш ҳақидаги буйруғи нусхаси ходимга ёки манфаатдор шахсларга буйруқ чиқарилган кундан бошлаб 3 кун муддатда топширилади. Ходим ёки манфаатдор шахслар иш берувчининг рад қароридан норози бўлган ёки белгиланган муддатда жавоб олинмаган тақдирда ушбу низони ҳал этиш учун судга мурожаат қилишлари мумкин.

Маъмуриятнинг айби билан ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса ёки касб касаллиги натижасида меҳнат қобилиятини тўлиқ ёки қисман йўқотган ходимга Ўзбекистон Республикаси қонунларида белгиланган тартиб ва миқдорда корхона бир марта бериладиган нафақа тўлайди ҳамда соғлиққа етказилган шикаст учун товон тўлайди. Бир марта бериладиган нафақа миқдори жамоа шартномаси билан белгиланади ва жабрланувчининг бир йиллик маошидан кам бўлмаслиги лозим. Агар ходим даволаниш, протез қўйдириш ва тиббий ҳамда ижтимоий ёрдамнинг бошқа турларига муҳтож бўлса, корхона жабрланган ходимга бу тадбирлар билан боғлиқ харажатларни тўлайди, шунингдек жабрланувчининг касбини ўзгартириб қайта тайёрланишини ва тиббий хулосага мувофиқ ишга жойлашишини таъминлайди ёки ана шу мақсадлар учун кетадиган харажатларни қоплайди. Ўртача ойлик иш ҳақи бўйича зарарни тўлаш меҳнат жароҳати туфайли жабрланувчи касб бўйича меҳнат лаёқатини йўқотганлик белгиланган муддат учун, қўшимча харажатларни тўлаш эса уларга муҳтожлик белгиланган муддат давомида амалга оширилади. Жорий ой учун зарар тўловлари ушбу ой тугашидан кечикмай тўланади. Бир йўла тўланадиган нафақа зарарни ундириш ҳуқуқи олинган кундан бошлаб бир ой мобайнида тўланади. Зарар тўловлари суммасини олувчига етказиб бериш ва жўнатиш харажатлари етказилган зарар учун жавобгар бўлган иш берувчи ҳисобидан амалга оширилади.

Ҳулоса қилиб айтганда ходимга меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатлигининг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш ходимнинг келгусидаги ҳаётини йўлга қўйиш ҳамда соғлиғни тиклаш учун жуда ҳам зарур бўлиб ҳисобланади,

чунки у соғлигига зарар етганлиги сабабли меҳнат қила олмайди ва ўз-ўзидан моддий даромадга эга бўлмайди. Бу каби ишлар амалиётда кўп ҳолларда муаммолар давлат бюджет ташкилотларидан кўра бошқа иш берувчилар хусусий секторлар билан кўроқ низоли ҳолатларни учратишимиз мумкин. Шунинг учун иш берувчилар бу каби турдаги зарарларни белгиланган муддатда ва миқдорда тўлашлари инсон ҳуқуқларининг бузулмаслигига ва меҳнат қонунчилигининг амалда ўз кучини кўрсатаётганлигига асос бўлиб хизмат қилади.